

Valentin Burlacu\*

## PROPAGANDA BOLȘEVICĂ ANTIROMÂNEASCĂ ÎN CONTEXTUL DESFĂȘURĂRII CONFERINȚEI SOVIETO-ROMÂNE DE LA VIENA (1924)\*\*

### ANTI-ROMANIAN BOLSHEVIK PROPAGANDA IN THE CONTEXT OF THE SOVIET-ROMANIAN CONFERENCE IN VIENNA (1924)

**Rezumat:** În articol este examinat contextul istoric al desfășurării conferinței sovieto-române de la Viena din anul 1924. O atenție deosebită este acordată disputelor celor două delegații în problema recunoașterii Unirii Basarabiei cu România de către statul sovietic și, în mod special, manierei în care factorii politici de la Moscova au folosit în scopuri propagandistice acest eveniment. Astfel, regimul bolșevic a exercitat o presiune enormă asupra statului român atât prin organizarea și finanțarea unor acțiuni subversive în această provincie românească, cât și prin specularea problemei basarabene pe arena internațională. În acest context, delegația sovietică a folosit conferința de la Viena ca mijloc de propagandă și a provocat din start eșuarea ei, fixând condiții inadmisibile pentru un plebiscit în Basarabia.

**Cuvinte cheie:** eșec, plebiscit, propagandă, recunoaștere, tratative, unire.

**Abstract:** The article examines the historical background of the 1924 Vienna Soviet-Romanian Conference. A special attention is paid to the disputes between the two delegations concerning the recognition of the Union of Bessarabia with Romania by the Soviet state and, in particular, to the manner in which the Moscow politicians used this event for propaganda purposes. Thus, the Bolshevik regime exerted enormous pressure on the Romanian state both by organizing and financing subversive actions in this Romanian province and by speculating on the Bessarabian issue in the international arena. In this context, the Soviet delegation used the Vienna conference as a means of propaganda and made it fail from the outset by setting unacceptable conditions for a plebiscite in Bessarabia.

**Key words:** failure, plebiscite, propaganda, recognition, negotiations, union.

\* **Valentin Burlacu**, doctor în istorie, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie al USM, <https://ror.org/0475kvb92>.

\*\* Studiul a fost elaborat în cadrul proiectului: *Coordonatele modernizării social-economice, politice, administrative și culturale în Moldova, Basarabia, RASSM, RSSM și Republica Moldova în context regional și european (studii, documente, sinteze)*. Codul proiectului: 010401.

În ansamblu, problema conferinței sovieto-române de la Viena, este pe larg abordată, subiectul în sine formând substanța unei bogate istoriografii, care ne dispensează de obișnuita tratare a evenimentului. Și, totuși, sunt unele aspecte care merită o privire suplimentară. În sensul prezentului demers, ne vom referi la cele care privesc maniera în care factorii politici de la Moscova au folosit în scopuri propagandistice acest eveniment.

Regimul bolșevic nu a recunoscut dreptul firesc al populației românești din Basarabia de a se uni cu România. Mai mult decât atât, Rusia sovietică prin diferite mijloace militare, propagandistice, diplomatice, tindea să reanexeze Basarabia<sup>1</sup>. De asemenea, Moscova a exercitat o presiune enormă asupra statului român atât prin organizarea și finanțarea unor acțiuni subversive în această provincie românească, cât și prin specularea problemei basarabene pe arena internațională.

După ce statul vecin de la răsărit a rupt relațiile diplomatice, contestând valabilitatea actului unirii Basarabiei cu România și adresând mai multe note de protest Bucureștiului, între cele două țări s-a stabilit o atmosferă încordată, plină de amenințări. În anii 1918-1920, prin interesul ambelor părți de a angaja tratative, s-au purtat negocieri pe cale diplomatică, s-a convocat o conferință româno-sovietică la Copenhaga (02.1920), dar nu s-a ajuns la un rezultat concret: tratativele bilaterale fiind torpilate de sovietici. De altfel, refuzul acestora din urmă de a recunoaște suveranitatea României asupra teritoriului contestat s-a dovedit un obstacol major în calea normalizării relațiilor dintre cele două țări de-a lungul întregii perioade interbelice.

De asemenea, s-a încercat pe cale armată reanexarea ținutului dintre Nistru și Prut prin inspirarea din exterior a unor rebeliuni (de la Hotin și Bender din anul 1919) și chiar cu ajutorul unităților Armatei Roșii, care trebuiau să facă joncțiune prin Basarabia cu trupele ungare bolșevizate ale lui Bela Kun. În pofida acestor realități și a presiunilor făcute de Franța și Marea Britanie, România a refuzat să participe la intervenția armată împotriva statului sovietic, fapt recunoscut chiar de liderul bolșevic Lenin.

Pe de altă parte, Rusia sovietică se străduia să-și ascundă intențiile militariste revanșarde, susținând constant că ar dori să rezolve „chestiunea Basarabiei” prin negocieri cu România.

În anii ce au urmat, cele două țări au purtat intermitent negocieri până în 1924. Delegațiile române și sovietice s-au întâlnit în mai multe rânduri: la Varșovia (1921), la conferințele de la Genova și Lausanne (1922), la Haga, la Tiraspol (august 1923), Odessa (ianuarie 1924)<sup>2</sup>, dar rezultatele au fost de fiecare dată

<sup>1</sup> Vezi V. Fl. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia (1918 - 1940)*, Iași, Editura Junimea, 1991.

<sup>2</sup> L. Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918 - 1924*, București, Editura Enciclopedică, 2004, pp. 220-221; O. Țicu, *Chestiunea Basarabiei la Conferința de la Genova (10.04.-19.05.1922)*, în „Analele Asociației Naționale a Tinerilor Istorici din Moldova”, 2003, nr. 4, p. 110; Gh. Cojocaru, *Conferința dezarmării de la Moscova din decembrie 1922 și România*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, 2023, nr. 3-4, pp. 42-54.

inconsistente din cauza pozițiilor diametral opuse pe care s-au situat cele două părți.

Totuși, contactele și negocierile purtate de-a lungul celor șase ani, care trecuseră de la Unirea Basarabiei cu patria-mamă, România, deși nesoldate cu rezultate palpabile și-au dovedit o anumită utilitate, fiind destul de promițătoare pentru a se ajunge la o întâlnire reprezentativă între cele două state, care să se soldeze cu rezultatele dorite, în special pentru partea română, vital interesată în apărarea integrității teritoriale și stabilirea de relații de bună vecinătate cu statul sovietic. Însă normalizarea acestor relații era îngreunată de faptul că Guvernul sovietic căuta să acrediteze ideea că între cele două țări există o stare de război, precum și un litigiu teritorial.

În încercarea de a se depăși tensiunile din relațiile bilaterale, s-a convenit asupra organizării unei noi conferințe sovieto-române, programate pentru începutul anului 1924 la Viena.

Ideea acestei conferințe a apărut în cadrul negocierilor de la Tiraspol dintre reprezentanții celor două părți, demarate la 5 august 1923 în scopul reglementării situației de-a lungul râului Nistru<sup>3</sup>. Propunerea Sovietelor de reluare a raporturilor economice și de deschidere a unei misiuni comerciale sovietice în România a fost condiționată de reprezentanții statului român de stabilirea relațiilor diplomatice „pe bazele arătate la Genova și Lausanne”. Or, la Conferința economică europeană de la Genova (10 aprilie-19 mai 1922), primul ministru Ion I. C. Brătianu oferise Rusiei sovietice angajamentul de neagresiune permanentă, în schimbul recunoașterii status quo-ului<sup>4</sup>. La Conferința de la Lausanne (20 noiembrie 1922 - 24 iulie 1923), în urma contactelor diplomatice sovieto-române, s-a profilat posibilitatea decuplării problemei Basarabiei de cea a tezaurului și, astfel, s-a realizat o oarecare deschidere în vederea inițierii unor negocieri asupra problemelor pendinte între cele două părți<sup>5</sup>.

Este de remarcat că, între timp, în ajunul conferinței de la Viena, situația internațională devenea tot mai favorabilă pentru statul sovietic și în contextul tratatelor sovieto-române se produsese schimbări radicale.

După ce Guvernul bolșevic a învins pe marile teatre de operațiuni ale unui război civil istovitor, a procedat la consolidarea internă a puterii sovietice. La sfârșitul anului 1922 a fost fondată URSS, a început colaborarea multilaterală (militară, economică, politică) cu Germania. Către anul 1924 majoritatea statelor europene au recunoscut diplomatic statul sovietic, care revenea în prima scenă a politicii europene și mondiale.

Astfel, după breșă produsă în 1922 în sfera relațiilor sovieto-germane la Rapallo, anul 1924 era „momentul pătrunderii Uniunii Sovietice în spațiul diplo-

<sup>3</sup> L. Pădureac, *Relațiile româno-sovietice (1917-1934)*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2003, p. 46.

<sup>4</sup> *Ibidem*, p. 44.

<sup>5</sup> O. Țicu, *Problema Basarabiei și relațiile sovieto-române în perioada interbelică 1919-1939*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2004, pp. 80-81.

matic european”, fapt care impunea României „obligația de a căuta o cale pentru asigurarea frontierei sale răsăritene”<sup>6</sup>.

În acest context, conducerea sovietică preia în relațiile cu România o atitudine din ce în ce mai dură, rezervând în arsenalul său chiar și folosirea forței armate, nu numai pentru a reanexa Basarabia, dar și a exporta revoluția proletară în plan mondial, în primul rând, în zonele apropiate.

Teritoriul dintre Nistru și Prut, ca provincie românească, recunoscut de Anglia, Franța, Italia și Japonia prin Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920, reprezenta o trambulină sau cap de pod pentru proiectul expansionist sovietic spre România, Peninsula Balcanică și Europa Centrală. Acest deziderat urma să fie realizat prin intermediul Internaționalei a III-a Comuniste, creată în 1919, și reprezenta, după cum recunosc chiar și istoricii ruși contemporani, „o parte specifică a mașinii sovietice ideologico-politice”<sup>7</sup>.

În aceste condiții, linia strategică a Internaționalei urmărea aprinderea și stimularea conflictelor naționale, cu scopul de a demola din interior statele capitaliste.

Drept instrumente de realizare a acestor obiective în practică erau tot felul de tulburări, rebeliuni sau insurecții inspirate și montate cu ajutorul mașinăriei kominterniste, care ulterior erau apreciate de propaganda comunistă drept mișcări populare ca reacție la exploatarea minorităților naționale, drept confruntări sociale și politice. România ca țară vecină Uniunii Sovietice era prima în calea infiltrării în Balcani și de aceea situația din acest stat urma a fi destabilizată.

Odată cu recunoașterea internațională, Guvernul de la Moscova nu se mai arăta dispus să renunțe la pretențiile sale asupra Basarabiei. Dimpotrivă, se folosește de orice prilej pentru a le afirma cu tărie și a face propagandă împotriva României

Din perspectiva unor tratative româno-sovietice, care erau iminente, Kremlinul a folosit toate mijloacele și tot arsenalul metodelor de a face presiuni asupra României, pentru a fi mai conciliantă. În tot acest interval de timp, atmosfera la granița sovieto-română era deosebit de tensionată. Aproape că nu existau săptămâni în care să nu se înregistreze încercări ale unor elemente înarmate de a trece Nistrul în România, răpiri de persoane, atacarea posturilor de jandarmi, aruncarea unor poduri în aer, acțiuni teroriste etc.<sup>8</sup> URSS urmărea să creeze în Basarabia o stare de nesiguranță, teamă și panică, să discrediteze administrația românească și să acrediteze în rândul opiniei publice internaționale ideea că România era un stat „imperialist”, o „creație” a sistemului imperialist de la Versailles, care ducea în Basarabia „cotropită” o politică de teroare, reacționară și antipopulară.

<sup>6</sup> I. M. Oprea, *România și Imperiul Rus, vol. I, (1900-1924)*, Editura Albatros, București, 1998, p. 290.

<sup>7</sup> A. Ulunian, *Komintern i gheopolitika: Balkanskii rubej 1919 - 1938 gg.*, M., 1997, pp. 74-75, citat după Gh. Cojocaru, *Cominternul și originile „moldovenismului”*, op. cit., p. 13.

<sup>8</sup> *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998*. Scurtu I. ș. a., București, 1998, Editura Semne, p. 183.

Se acționa și prin alte mijloace, Guvernul sovietic pregătind „atmosfera” pentru noi tratative româno-sovietice. În decembrie 1923, Federația Comunistă Balcanică a cerut Partidului Comunist din România să introducă între lozincile sale autodeterminarea până la despărțirea de statul român a Basarabiei. Au fost tipărite și difuzate în România manifeste prin care se cerea autodeterminarea Basarabiei, iar organele centrale de presă PCR au publicat materiale prin care se cerea deschis autodeterminarea ținutului și trecerea lui în componența URSS. În același spirit a acționat și filiala basarabeană a PCaR. Pe plan internațional Guvernul sovietic a susținut o vie „campanie” de presă împotriva României, care era prezentată ca o „creație” a sistemului imperialist de la Versailles<sup>9</sup>.

Mai mult chiar, pentru a șantaja guvernul României, în februarie 1924, a fost lansată ideea creării unei noi statalități – „Republicii Sovietice Moldovenești” în stânga Nistrului, ca germene a unei entități pentru întregul „popor moldovenesc”, o parte considerabilă a căruia ar fi zăcut „sub călcâiul ocupanților români”.

După cum se remarcă, pe bună dreptate, în istoriografia contemporană, pe parcursul pregătirii conferinței de la Viena, două noi lozinci propagate în presa sovietică atrăgeau atenția autorităților române: cerința plebiscitului în Basarabia și cea a formării unei „republici sovietice moldovenești” pe malurile Nistrului. Astfel, în contextul confruntărilor la negocierile de la Viena, cerința subversivă a plebiscitului avansată de reprezentanții URSS s-a dovedit a fi piatra de hotar dintre cele două delegații, provocând, în consecință, eșecul conferinței și întârziind, cu un deceniu, stabilirea raporturilor diplomatice bilaterale<sup>10</sup>.

Și, cealaltă lozincă, a formării unei „republici sovietice moldovenești” pe ambele maluri ale Nistrului, era într-o legătură directă cu pregătirile conferinței sovieto-române, derivând din temerile unor cercuri influente din mediul comandamentului Armatei Roșii și Cominternului precum că Basarabia ar putea fi „cedată” României. Mai mult, prin ideea decupării unei entități moldovenești cu Basarabia ca parte componentă se urmărea zădărnicierea oricăror intenții de a se ajunge la vreo înțelegere cu România în litigiul basarabean. În consecință, eșecul conferinței de la Viena dădea câștig de cauză proiectului acestei „republici”, prin care pretențiile sovietice asupra Basarabiei românești erau exprimate deschis<sup>11</sup>.

De asemenea, la 3 martie 1924, în cadrul ședinței Biroului Politic al PC(b) din toată Uniunea au fost aprobate directivele delegației sovietice la negocierile sovieto-române de la Viena care prevedeau în special obiective propagandistice: „1) Basarabia nu poate fi cedată în nici un caz României. 2) Negocierile trebuie purtate de o asemenea manieră încât Europa să vadă clar că noi vrem pace și dorind soluționarea pașnică a chestiunii în litigiu pe calea chestionării populației însăși. 3) Formularea chestiunii despre condițiile plebiscitului trebuie să aibă

<sup>9</sup> *Ibidem*, p. 184.

<sup>10</sup> Gh. Cojocaru, *Disputa sovieto-română de la Viena 27 martie - 2 aprilie 1924*, Chișinău, Litera, 2018, p. 8.

<sup>11</sup> *Ibidem*.

loc într-un asemenea moment în care apariția acestei cerințe va fi pregătită de mersul negocierilor și nu va putea fi interpretată drept un pretext evident pentru ruptură. 4) Delegația nu va purta în nici un caz discuții despre împărțirea Basarabiei. 5) Delegația trebuie să se folosească de negocieri pentru a demasca politica României din anii 1917 - 1918 în raport cu Basarabia. 6) Delegația nu trebuie să argumenteze la negocieri cu drepturile istorice ale Rusiei asupra Basarabiei. 7) Delegația trebuie să folosească negocierile pentru a sublinia drepturile populației bucovinene la autodeterminare<sup>12</sup>. Directivele Biroului Politic prevedeau, în primul rând, refuzul categoric al URSS de a recunoaște drepturile României asupra Basarabiei. Camuflându-și pretențiile teritoriale asupra Basarabiei, Sovietele vor încerca să impună părții române desfășurarea unui plebiscit între Prut și Nistru.

În ajunul deschiderii Conferinței de la Viena, Biroul Politic a pus în fața lui C. Rakovski, comisar-adjunct la Externe și ambasador în Marea Britanie, sarcina de a da publicității în presa sovietică câteva acte prin care să demonstreze „ocupația română” a Basarabiei. Mesajul pe care Sovietele îl transmiteau, astfel, Bucureștiului era cât se poate de transparent: timpul cedărilor a trecut, Moscova revine în forță în politica internațională și va aborda cu intransigență problema Basarabiei<sup>13</sup>.

Paralel cu pregătirile diplomatice și politice pentru Conferința de la Viena, în perioada premergătoare, autoritățile sovietice au orchestrat o amplă campanie de propagandă antiromânească în chestiunea Basarabiei. În marile centre ale Uniunii Sovietice, la Moscova, Leningrad, Harkov, sau în localitățile de pe malurile Nistrului aveau loc mitinguri ale emigranților basarabeni<sup>14</sup>, care deplâneau soarta Basarabiei „ocupată de burghezia română”, ruperea ei de la Ucraina și Uniunea Sovietică, cerând la unison *eliberarea ținutului*, formarea „RSS Moldovenești”, în limitele Basarabiei, și „reunirea” acesteia cu Patria Sovietică.

Astfel, în rezoluția mitingului „emigranților politici basarabeni” din 2 martie 1924, care a avut loc la Moscova, se declara: „Noi cetățeni din Basarabia [...], care am fugit de sub jugul boierilor români. [..], cerem crearea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești și reunirea ei cu Uniunea Sovietică, care este puternicul nostru apărător, capabil să asigure întregii populații basarabene libertăți reale”<sup>15</sup>.

Într-o altă rezoluție privind „Declarația drepturilor basarabenilor”, adoptată la mitingul emigranților basarabeni, din 12 martie 1924, de la Moscova, se afirma: „Șase ani de ocupare a Basarabiei de către trupele române sunt o dovadă grăitoare a faptului că populația ținutului se află sub jugul străin. Ruptura Basarabiei de RSSU, de care a fost strâns legată, a aruncat ținutul în sărăcie și într-o criză

<sup>12</sup> Gh. Cojocaru, *Cominternul și originile „moldovenismului”*. Studii și documente. Chișinău, Editura Civitas, 2009, doc. 7, p. 98.

<sup>13</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 96.

<sup>14</sup> A. M. Lazarev, *Moldavscaia sovetstvaia gosudarstvennosti i bessarabschii vopros*, Chișinău, Cartea Moldovenească, 1974, pp. 198-200.

<sup>15</sup> A. V. Repida, *Formarea RSS Moldovenești*. Chișinău, 1977, p. 135; Gh. Cojocaru, *op. cit.*, doc. 10,

continuă [...]. Orice manifestare socială este reprimată [...]. Școlile sunt români-zate [...]. Emigrația basarabeană de la Moscova, care exprimă interesele întregii populații a Basarabiei, își ridică vocea sa de protest împotriva ocupării în continuare a ținutului de către trupele străine”<sup>16</sup>.

Peste două zile, la 14 martie 1924, participanții la mitingul originarilor din Basarabia, care, de asemenea, s-a ținut la Moscova, au elaborat o declarație care a fost înmănată conducătorului delegației sovietice la conferința de la Viena. În al șaptelea punct al acestei declarații era inclusă cererea: „crearea republicii muncitorești-țărănești Basarabia și reunirea ei cu URSS”, după care urmau imediat lozincile: „Jos cu ocupații! Trăiască Republica Socialistă Sovietică Moldovenească”. Sau, în cadrul altui miting din același oraș: „Trăiască Basarabia Sovietică reunită cu popoarele Ucrainei Sovietice!”<sup>17</sup>. Participanții la aceste mitinguri cereau crearea „republicii” exclusiv pe teritoriul Basarabiei. Anume din acest motiv, ei au introdus în textele rezoluțiilor cererea de *reunire* a preconizatei entități cu URSS.

Și, în sfârșit, cu câteva zile înaintea începerii conferinței de la Viena, la 21 martie 1924, adunarea basarabenilor din orașul Harkov, capitala Ucrainei sovietice, a adoptat un mesaj în care se spunea: „Noi cerem cu fermitate crearea republicii muncitorești - țărănești sovietice Moldovenești”<sup>18</sup>.

Evident, dacă acești preținși „refugiați basarabeni”, cum se autointitulează ei înșiși, ar fi avut în vedere teritoriul situat pe malul stâng al Nistrului, și nu Basarabia, n-ar fi revendicat, ci ar fi rugat să se aprobe crearea „republicii”.

Este de remarcat că majoritatea „refugiaților basarabeni” era formată, în special, din băștinașii din guberniile din interiorul Rusiei, care ajunseseră în Basarabia în anii Primului Război Mondial, iar ulterior, pe teritoriul din stânga Nistrului.

De asemenea, un grup de comuniști români, emigrați în URSS, declarau într-o rezoluție că „se solidarizează pe deplin cu cerința maselor moldovenești de a crea Republica Sovietică Socialistă Moldovenească”<sup>19</sup>.

Aceste manifestații și demonstrații, la comanda de sus, din diferite localități ale Uniunii Sovietice, erau mediatizate pe larg în presa cominternistă ca argument al „interesului deosebit al muncitorilor și maselor țărănești în legătură cu problema basarabeană”<sup>20</sup>.

pp. 100-102.

<sup>16</sup> Gh. Cojocaru, *op. cit.*, *doc. 10*, pp. 100-101.

<sup>17</sup> *Ibidem*, pp. 101-102.

<sup>18</sup> M. Bruhis, *Rusia, România și Basarabia: (1812, 1918, 1924, 1940)*. Chișinău, Universitas, 1992, p. 99-100; N. V. Berezneakov, I. M. Bobeiko, Ia. M. Kopanski, U. G. Murzac, V. P. Platon, *Lupta oamenilor muncii din Basarabia pentru eliberarea și reunirea ei cu Patria Sovietică (anii 1918 - 1940)*, Chișinău, Cartea Moldovenească, 1976, p. 290.

<sup>19</sup> A. V. Repida, *op. cit.*, p. 135.

<sup>20</sup> *Mejdunarodnaia podderjka boribi trudeașcihsea Bessarabii za vossoedinenie s Sovetskoj Rodinoi (1918 - 1940 gg.)*. *Sbornik dokumentov i materialov*, Chișinev, Cartea Moldovenească, 1970, *doc. 48*, p. 82.

În calitate de obiectiv al expansiunii sovietice, Basarabia este revendicată, ca atare, nu numai pe cale guvernamentală, ci și prin intermediul mișcării comuniste internaționale, sub pretextul dreptului popoarelor la autodeterminare.

Pentru a influența opinia publică internațională, începând cu a doua jumătate a lunii februarie 1924 și în perioada desfășurării conferinței sovieto-române de la Viena (27 martie - 2 aprilie 1924), la ordinul liderilor bolșevici, prin intermediul partidelor comuniste din Occident, afiliate Cominternului, a fost declanșată o amplă campanie propagandistică în ceea ce privește justificarea și susținerea pretențiilor sovietice asupra Basarabiei.

În rezoluția privind chestiunea națională în România și caracterul mișcării revoluționare din Basarabia, adoptată în această perioadă de Conferința a VI-a a Federației Comuniste din Balcani, (organizație în care intrau partidele comuniste din această regiune, inclusiv PCaR), se vehicula teza despre pretinsa intensificare a tendințelor național-revoluționare ale țăranilor și muncitorilor din Basarabia, „care zac sub jugul dictaturii militare române pentru asocierea ei cu Uniunea republicilor sovietice ruse și asigurarea pe această cale a realizării intereselor lor vitale”<sup>21</sup>.

La indicațiile Cominternului, în această campanie este angajată presa partidelor comuniste („Die Rote Fahne” - Berlin, „L’Unita” - Roma; „L’Umanite” - Paris, „Rude Pravo” - Praga, „Socialismul” - București, ș. a.), care, preluând preceptele diplomației sovietice, reflectau în mod denaturat realitățile legate de „problema Basarabiei” și conținutul tratatelor care se desfășurau la Viena.

În primul rând, era contestată legalitatea actului din 27 martie 1918, apreciind Unirea drept o „anexare sub aparența exprimării voinței populare”, „prin presiuni exercitate din partea armatei române de ocupație”, „împușcarea celor care au votat împotriva unirii”, „proteste împotriva anexării”, „represii permanente față de populația Basarabiei”<sup>22</sup>. Argumentele istorice, etnice și economice ale recunoașterii suveranității României asupra Basarabiei erau calificate drept neîntemeiate<sup>23</sup>, ce nu întruneau principiile dreptului internațional<sup>24</sup>.

În al doilea rând, era blamată administrația română din Basarabia, care ar fi instaurat în ținut „un regim de dictatură militară și teroare a siguranței și oligarhiei”, „teroare de inchiziție a dictaturii militare și a jandarmilor față de populația țărănească băștinașă și muncitorii - evrei”, „care se comportă față de Basarabia ca și o colonie africană”<sup>25</sup>. În consecință, se pretindea că „populația basarabească respinge ocupația română”, impusă „contrar voinței ei”<sup>26</sup>.

Pentru a susține delegația sovietică care venea la Viena cu agenda sa, se insista asupra acordării populației din ținut „a dreptului la autodeterminare” și „or-

<sup>21</sup> *Ibidem*, doc. 43, p. 75.

<sup>22</sup> *Ibidem*, doc. 44, p. 76.

<sup>23</sup> *Ibidem*, doc. 46, p. 78.

<sup>24</sup> *Ibidem*, doc. 47, p. 79.

<sup>25</sup> *Ibidem*, doc. 46, p. 78-79; doc. 48, p. 81.

<sup>26</sup> *Ibidem*, doc. 48, p. 81; doc. 50, p. 83.

ganizării unui plebiscit”, care ar conduce „la eliberarea Basarabiei de sub jugul român și includerea republicii libere în componența măreții Uniuni a Republicilor Sovietice”<sup>27</sup>. Era o formulă pervertită a principiului naționalităților, care, prin prisma Moscovei, legitima expansiunea bolșevismului prioritar în Basarabia.

În această privință este semnificativ un document din 9 iulie 1924. La o ședință a Federației Comuniste Balcanice, un anume Buțureanu, comunist român, declara: „Noi, în țară, am strigat ca Basarabia să se autodetermine, în timp ce chestiunea se referea la aceea că Rusia Sovietică revendica alipirea Basarabiei la ea”<sup>28</sup>.

În același spirit, au fost organizate în diferite orașe din statele europene mitinguri, adunări ale „emigranților basarabeni”, în cadrul cărora erau adoptate la comandă rezoluții, prin care „se protesta împotriva ocupării cu forța a Basarabiei de către România și dorința ca această regiune să se reunească cât de curând cu Patria - mamă - Rusia”<sup>29</sup>.

La Viena, cele două delegații și-au apărât punctele de vedere, fără a găsi un limbaj comun.

Consecvența liniei politice pașnice adoptate de România vis-a-vis de Soviete în anii '20, ca și ulterior, este materializată și în instrucțiunile date de Ion I. C. Brătianu, primul ministru, delegației române care a plecat la Viena pentru a negocia cu sovieticii: „Chiar de la început, să insistați asupra faptului că noi nu ne amestecăm în afacerile interne ale Rusiei și că noi am refuzat întotdeauna de a interveni pentru a-i ajuta pe dușmanii ei. Dându-le mari garanții asupra intențiilor noastre de pace, le veți declara că noi suntem gata să restabilim cu ei relații normale și amicale, dar pentru aceasta este necesar să recunoască frontiera, ori, fără frontieră putem obține niște armistiții, dar nu relații normale între două țări”<sup>30</sup>. În instrucțiune se arăta că raporturi de bună vecinătate între cele două țări „nu pot exista fără fixarea graniței; or, fixarea graniței înseamnă recunoașterea unirii Basarabiei, care este și trebuie să fie a noastră, astfel că asupra acestei chestiuni nu mai poate încăpea nici o discuție”<sup>31</sup>. De asemenea, Ion I. C. Brătianu, „pe temeiul convorbirilor de la Lausanne”, cerea să se disocieze chestiunea Basarabiei de cea a tezaurului României, trimis la Moscova în anii 1916-1917 pentru a nu fi capturat de inamic. Brătianu preciza: „Partea pozitivă pentru noi este să obținem recunoașterea Basarabiei și întoarcerea tezaurului”<sup>32</sup>, „cel puțin a părții lui nemetalice”, înțelegându-se prin aceasta depozitele particulare și arhivele. Astfel, prioritară era dobândirea recunoașterii frontierei răsăritene a României și, implicit, a drepturilor românești asupra Basarabiei, Guvernul fiind dispus, în cazul

<sup>27</sup> *Ibidem*, doc. 44, p. 76; doc. 45, p. 78; doc. 47, p. 79; doc. 48, p. 81.

<sup>28</sup> Vezi A. Stan, *Basarabia și Cominternul*, în: „Destin Românesc”, 2002, nr. 4, p. 91

<sup>29</sup> *Mejdunarodnaia podderjca*, op. cit., doc. 45, p. 77.

<sup>30</sup> I. Seftiuc, *Basarabia în arhivele rusești*, în: „Destin Românesc”, 1995, nr. 2, p. 56.

<sup>31</sup> *Istoria Basarabiei*, op. cit., p. 184.

<sup>32</sup> I. Oprea, *Conferința româno-sovietică de la Viena (1924)*, în: „Cugetul”, 1992, nr. 2, p. 54.

unei înțelegeri ferme în acest sens cu Sovietele, să accepte, ca un compromis, o notă de plată - renunțarea la „tezaurul metalic”. Restabilirea relațiilor diplomatice cu Moscova nu se putea admite decât în condițiile recunoașterii frontierei pe Nistru, căci Guvernul român dăduse mandat expres delegației sale să arate că „raporturile de bună vecinătate nu pot exista fără fixarea graniței, or fixarea graniței înseamnă recunoașterea unirii Basarabiei”. Prin acest mandat, Brătianu voia să atragă atenția că în concepția diplomației românești prietenia dintre state și popoare nu este necondiționată. Totodată, se specifica că România nu se va amesteca în afacerile interne ale URSS și nu va sprijini nici un agresor împotriva statului sovietic<sup>33</sup>.

Față de intenția Guvernului român, delegația sovietică s-a arătat nu doar rezervată, ci de-a dreptul potrivnică. Reprezentantul sovietic, N.N. Krestinski a declarat că va discuta toate problemele, dar nu și problema frontierei româno-sovietice, negând complet actul Unirii din 1918. Sovieticii au declarat că pentru reglementarea relațiilor cu România „noi nu ne bazăm deloc pe drepturile istorice și nu considerăm deci ca hotărâtoare unul sau altul dintre argumentele istorice în problema basarabeană”. Ei refuzau numai declarativ să atribuie vreo importanță drepturilor istorice, căci, în realitate, considerau că Uniunea Sovietică moștenise de la țarism aceste drepturi pe care, însă, se incomodau să se bazeze. E adevărat că delegația sovietică n-a încercat să demonstreze „dreptul istoric” al URSS asupra Basarabiei, căci pentru aceasta ar fi avut nevoie de argumente pe care istoria nu i le oferea. În schimb, ea a recurs la o stratagemă, căutând să nege drepturile istorice ale României asupra Basarabiei, dar numai prin afirmații fără acoperire documentară<sup>34</sup>.

Astfel, șeful delegației sovietice, Krestinski a ținut să precizeze că Guvernul sovietic nu și-a dat „niciodată consimțământul la încorporarea Basarabiei la România și consideră ocuparea acestei regiuni de către trupele române efectuată în 1918, ocupație care durează până în prezent, ca o luare a Basarabiei cu forța și prin violență. Argumentele care să justifice această luare cu forța la care a recurs guvernul român nu sunt deloc convingătoare. Nu este exact că Basarabia aparține în trecut României, că a fost dezlipită în 1812 de Rusia și că încorporarea acestei regiuni în 1918 nu este decât un act de reunire cu România a unei părți integrale din această țară”. El a susținut că teritoriile Basarabiei se găseau sub puterea Turciei, că „au fost eliberate de această dominație și în 1812 au fost încorporate la Rusia”. Krestinski ținea să precizeze „Dacă delegația sovietică se referea mai sus la situația anterioară a Basarabiei, la tratativele referitoare la ea, cât și la caracterul provizoriu al ocupației române, aceasta nu o face deloc în scopul de a fundamenta drepturile ei, ci exclusiv în scopul de a demonstra inexactitatea argumentării istorice a guvernului român”<sup>35</sup>.

<sup>33</sup> A. Karetki, A. Pricop, *Lacrima Basarabiei*. Chișinău, 1993, p. 41.

<sup>34</sup> I. Oprea, *op. cit.*, p. 58.

<sup>35</sup> *Istoria Basarabiei, op. cit.*, p. 184.

Indiscutabil, din punct de vedere istoric, adevărul în problema Basarabiei era de partea României, acest fapt fiind consemnat și de Puterile Aliate prin tratatul din 28 octombrie 1920. Din această cauză, partea sovietică, după o încercare timidă, a abandonat acest teren de discuții. Argumentele istorice, etnice sau geografice erau defavorabile URSS în susținerea pretențiilor sale asupra Basarabiei. Recunoscută pe plan internațional și revenind, astfel, treptat în prima scenă a politicii europene și mondiale, Uniunea Sovietică și-a fundamentat revendicările pe temeiul juridic. Or, juridic, România nu obținuse de la un Guvern rus recunoașterea drepturilor sale asupra Basarabiei, așa cum cerea litera dreptului internațional. Acest fapt l-au conștientizat și Puterile Aliate care au lăsat în convenția basarabească o posibilitate, prin articolul IX, pentru reglementarea acestei situații. Uniunea Sovietică a știut să exploateze avantajul acestui argument. Chiar în timpul tratatelor de la Varșovia, L. Karahan i-a declarat lui G. Filality că recunoașterea Basarabiei de către Marile Puteri a fost condiționată de semnarea unui acord ulterior cu Rusia în această problemă<sup>36</sup>. Pentru partea română devenea evident faptul că în relațiile cu o mare putere, mai ales aflată în ascensiune, adevărul istoric era insuficient.

În lipsa argumentelor istorice, etnografice și lingvistice, delegația sovietică se refugiază pe terenul autodeterminării naționale, singurul care putea să-i ofere un câmp de manevră diplomatică mai larg și mai prielnic sofismelor. Ea declară că „după principiul dreptului națiunilor de a dispune de soarta lor... și nu după vreun oarecare drept istoric se conduce guvernul sovietic pentru a stabili raporturile sale cu statele vecine”<sup>37</sup>.

În opinia lui Krestinski, hotărârea Sfatului Țării din 27 martie 1918 „nu are de fapt nici o valoare juridică”, guvernul sovietic considerând necesară „organizarea unui referendum în rândurile populației Basarabiei”, ca „populația basarabească să hotărască ea singură dacă vrea sau nu să se despartă de URSS sau să se alipească la România, sau, în fine, dacă preferă să se organizeze într-un stat suveran și independent”<sup>38</sup>.

Astfel, propunând referendumul în Basarabia, delegația sovietică ținea să înscrie atitudinea Kremlinului într-un principiu general după care „numai statul care are dreptul asupra cutărei sau cutărei provincii poate să recurgă la plebiscit”. În cuprinsul pledoariei sale pentru referendum, șeful delegației sovietice avertiza partea română că Guvernul de la Moscova „nu și-a dat și nu-și dă consimțământul la încorporarea Basarabiei în România”.

La Viena, după cum scria presa, împotriva disponibilității Guvernului Român de a relua relațiile cu Rusia Sovietică, „dacă aceasta încetează să mai revendice Basarabia”, șeful delegației sovietice, reproducând toate argumentele clasice

<sup>36</sup> A se vedea: C. Botoran, *Tratatările româno-sovietice din anii 1918-1924 pentru recunoașterea unirii Basarabiei*, în „Cugetul”, 1993, nr. 3-4, pp. 29-30.

<sup>37</sup> I. Oprea, *op. cit.*, p. 56.

<sup>38</sup> Istoria Basarabiei, *op. cit.*, p. 184.

prin care contesta drepturile României asupra acestei provincii, reclama vehement un plebiscit, pe care Bucureștiul nu-l putea accepta<sup>39</sup>.

Guvernul român a intuit esența demersului sovietic la negocierile de la Viena, elaborând din timp linia de conduită a delegației sale în raport cu cerința speculativă a unui plebiscit în Basarabia.

Delegația română, în baza mandatului dat de primul ministru Ion I. C. Brătianu, a evitat să abordeze orice aspect privind o așa-zisă dispută teritorială cu URSS, pornind de la teza că unirea hotărâtă cu șase ani în urmă de Sfatul Țării de la Chișinău a avut un caracter definitiv, iar România nu are ce negocia cu Sovietele în privința Basarabiei.

În absența unor contraargumente, delegația sovietică a motivat necesitatea referendumului în chip straniu, dovedind că urmărește imixtiunea în treburile strict interne ale României. Inconsistența argumentelor sovietice apărea în exprimarea unor puncte de vedere extrem de contradictorii, ca de exemplu, afirmațiile lui Krestinski: „Guvernul, spunea el, afirmă că în problema basarabeană nu susține deloc teza drepturilor sale istorice față de Basarabia, drepturi care i-au fost transmise după căderea țarismului. Guvernul sovietic nu insistă deloc asupra menținerii Basarabiei în sânul URSS”. Delegația română a luat act cu deosebită satisfacție de această declarație, considerând-o ca un indiciu de conciliere din partea sovieticilor. Numai că în ședința următoare, șeful delegației sovietice a calificat interpretarea dată de delegația română ca fiind „inexactă”<sup>40</sup>.

În cea din urmă ședință din 2 aprilie 1924, șeful delegației sovietice a declarat că „guvernul sovietic continuă să considere Basarabia ca parte a teritoriului URSS, dat fiind că el nu poate desigur recunoaște că ocuparea Basarabiei efectuată în 1918 de trupele României prin forță și violență ar fi creat pentru Coroana României oarecare drepturi asupra Basarabiei”. În consecință, iar se cerea începerea discuțiilor asupra condițiilor organizării referendumului în Basarabia. În replică, prim-delegatul român, C. Langa-Râșcanu a reafirmat punctul de vedere al delegației precum că tratativele trebuiau să plece de la principiul respectării statu-quo-ului teritorial. „Caracterul eminentemente român al Basarabiei, cât și actele repetate de autodeterminare fac inutilă și jignitoare orice propunere de plebiscit”<sup>41</sup>, a menționat Langa-Râșcanu.

Astfel, împotriva propunerii sovietice delegația română s-a ridicat hotărât pe temeiul instrucțiunilor lui Brătianu în care se menționa: „Referitor la eventualitatea propunerii unui plebiscit îl veți refuza nu pentru că n-am fi convinși de rezultatul lui, dar pentru că, urmărind pacificarea Basarabiei, plebiscitul ar redeschide rana și întărâta spiritele între majoritate și minoritățile politice și naționale”. Acceptarea eventuală a unui plebiscit propus de Soviete însemna recunoașterea de jure a actului anexării Basarabiei de către Rusia țaristă în anul 1812.

<sup>39</sup> V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 96.

<sup>40</sup> A. Karețki, A. Pricop, *op. cit.*, p. 43.

<sup>41</sup> *Istoria Basarabiei, op. cit.*, p. 185.

Plebiscitul putea pune în discuție tratativele de pace dintre România și Rusia și putea nega voința românilor basarabeni exprimată prin votul de la 27 martie 1918, astfel încât cererea sovietică nu avea temei, fiind vorba de o imixtiune în treburile interne ale unui stat suveran. Delegația română a arătat că plebiscitul era inutil, față de votul din 1918 al Sfatului Țării. Într-adevăr, actul fundamental care a exprimat dorința și voința poporului a fost cel adoptat în cadrul Sfatului Țării, care nu putea fi anulat printr-o hotărâre arbitrară. Este interesant de subliniat că Guvernul sovietic a cerut organizarea referendumului numai pentru Basarabia. Sovietele n-au cerut vreun plebiscit nici unui nou stat independent, format în urma aplicării dreptului la autodeterminare până la despărțire (Finlanda, Țările Baltice, Polonia). România a respins plebiscitul și pentru că acesta ar fi împins-o într-o nedorită, dacă nu păgubitoare, contradicție cu aliații săi, cu care încheiasse în octombrie 1920 un tratat prin care era recunoscută unirea Basarabiei. Delegația sovietică cerea organizarea plebiscitului pentru a putea introduce, sub pretextul asigurării desfășurării „normale” a plebiscitului, unități ale Armatei Roșii în Basarabia și pentru a tensiona relațiile României cu Franța și Marea Britanie, care nu erau de acord cu punerea în discuție a statu-quo-ului teritorial european, adică, în acest caz, a Tratatului din 28 octombrie 1920. În consecință, constatând devierea Guvernului sovietic de la „bazele fixate la Lausanne”, partea română și-a declinat responsabilitatea pentru soarta conferinței, solicitând amânarea ei până la revenirea la „bazele indicate”<sup>42</sup>.

Despre caracterul atmosferei care domina în cadrul Conferinței și conținutul dezbaterilor informa nepărtinitor ziarul austriac „Neue Freie Presse”, din 3 aprilie 1924: „Delegația rusă din ședința de astăzi abundă în expresii foarte violente. Ambasadorul Krestinski, șeful delegației, vorbește de o răpire și anexare cu forța și de aroganța guvernului român, folosind tot expresii neuzite, de altfel, în raporturile diplomatice între două state, dacă nu se dorește intenționat o mare dușmănie...”, iar „răspunsul român se deosebește mult de tonul cuvintelor ruse. Acest răspuns evită pe drept polemica violentă, păstrează calmul și sfârșește cu speranța că va fi curând posibil de a relua dezbaterile”.

Cu definirea pozițiilor față de plebiscit și de tratatul din 1920, cercul problemelor abordate în cadrul Conferinței de la Viena s-a închis<sup>43</sup>.

Insistența URSS asupra plebiscitului în Basarabia era privită de partea română ca inutilă și jignitoare, zădărniciind continuarea tratativilor.

Din inițiativa delegației sovietice, Conferința a fost întreruptă, fără a se ajunge la vreun rezultat. Astfel, conferința sovieto-română de la Viena a eșuat. N. N. Krestinski, în calitate de președinte al ultimei ședințe, a declarat închise lucrările

<sup>42</sup> I. Oprea, *op. cit.*, p. 57; A. Moraru, *Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria. 1812-1993*, Chișinău, 1995, pp. 269-270; A. Karetcki, A. Pricop, *op. cit.*, p. 42; Gh. Cojocaru, *90 de ani de la Conferința sovieto-română de la Viena*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, 2014, nr. 2, pp. 135-136.

<sup>43</sup> I. Oprea, *op. cit.*, p. 57.

conferinței. De comun acord s-a comunicat presei că tezele delegației ne putându-se împăca, lucrările Conferinței au fost închise<sup>44</sup>.

Conferința a fost un eșec previzibil, de altfel, din momentul în care partea sovietică a refuzat să recunoască actul Unirii Basarabiei, cerând ultimativ României să asigure organizarea unui referendum, cu retragerea armatei și administrației în perioada organizării și desfășurării plebiscitului. Astfel, delegația sovietică a folosit conferința de la Viena ca mijloc de propagandă și a provocat din start eșuarea ei, formulând pretenții inadmisibile.

Eșecul conferinței a fost, însă, interpretat diferit, după ce la 6 aprilie 1924 oficiosul „Pravda” a emis un comunicat de presă, în care preciza că „până la desfășurarea unui plebiscit, vom considera Basarabia ca parte integrantă a Ucrainei și Uniunii Sovietice”. La rândul său, delegația română a reușit să facă cunoscută opiniei publice mondiale poziția României în problema Basarabiei, chiar dacă nu a realizat nici un pas pe calea rezolvării problemelor litigioase cu sovieticii.

De fapt, sensul nemărturisit al referendumului a fost dezvăluit însă într-o declarație pe care comisarul-adjunct pentru afacerile străine, M.M. Litvinov, a făcut-o revistei poloneze „Kurger Polski” la 9 aprilie 1924, în care se sublinia că întrucât principiul autodeterminării națiunilor „a cauzat multe sacrificii teritoriale din partea Rusiei Sovietice [...] guvernul sovietic a cerut un plebiscit și întoarcerea Basarabiei la Bucovina pe baza drepturilor istorice”. Prin urmare, propunând referendumul în Basarabia, Guvernul sovietic a urmărit un interes cât se poate de prozaic, și anume: „Ce este al meu rămâne al meu, iar ce este al tău, punem în discuție”<sup>45</sup>.

Pe de altă parte, eșecul conferinței oferea Sovietelor un „prilej de agitație politică” în chestiunea Basarabiei pe scena internațională. Uniunea Sovietică a folosit această conferință „ca o tribună de propagandă și ca un prilej bun de a cere plebiscit, recurgând astfel la o idee inutilă și provocatoare de agitație și neliniște”.

După negocierile eșuate de la Viena, Cr. Rakovskii îi va declara direct lui N. Titulescu că problema Basarabiei era ca o *hârtie de turnesol* pentru testarea „sentimentelor altor popoare față de noi”<sup>46</sup>. Iar, Litvinov avertiza, în același registru amenințător că „acum toți vor ține minte că orice sprijin material sau moral acordat României în problema Basarabiei va fi apreciat de noi ca un act ostil direct la adresa Republicilor Sovietice și o participare indirectă la ocuparea unui teritoriu sovietic”<sup>47</sup>.

Ruperea tratatelor româno-sovietice a provocat numeroase reacții internaționale. Comportamentul delegației sovietice a provocat îngrijorări în rândul unor state europene, îndeosebi în rândul celor din centrul și Sud-Estul continentului.

<sup>44</sup> Gh. Cojocaru, *90 de ani de la Conferința sovieto-română de la Viena*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, 2014, nr. 2, p. 138.

<sup>45</sup> I. Oprea, *op. cit.*, pp. 56-57.

<sup>46</sup> *Relațiile sovieto-române. Documente, vol. I 1917-1934*, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 259.

<sup>47</sup> *Ibidem*, pp. 257-258.

În numărul din 9 aprilie 1924 ziarul „Neue Freie Presse” din Viena aprecia că ruptura tratatelor de la Viena a avizat lumea că în Sud-Estul Europei există o chestie teritorială serioasă: „După Conferința de la Viena, arăta ziarul, oricine va pricepe că ajutorarea directă sau indirectă în chestia Basarabiei va fi considerată drept act inamic și participare indirectă la ocuparea teritoriului sovietic”. Afirmațiile ziarului austriac parafrazău declarația lui Litvinov, făcută reprezentanților presei la 7 aprilie 1924, în legătură cu eșuarea Conferinței sovieto-române. Diplomatul sovietic a ținut să precizeze în această declarație că România și aliații Antantei continuau să creadă că toate problemele internaționale se soluționează la Paris și Londra, iar ratificarea de către Parlamentul francez a protocolului de la Paris, din 28 octombrie 1920, îi putea soluționa României problema în litigiu cu URSS. Litvinov menționa că acum în lume există URSS care nu va permite nici Franței, nici Angliei să-i dicteze linia de conduită, iar „orice susținere materială și morală a României în problema Basarabiei va fi privită de Uniunea Sovietică ca un act ostil și participare indirectă la ocuparea unui teritoriu sovietic”.

Din punctul de vedere al impactului Conferinței de la Viena asupra relațiilor statului român cu lumea externă, se pare că aceasta a servit mai puțin României, nevoită să se confrunte în continuare cu problema insecurității frontierei sale răsăritene<sup>48</sup>.

Insuccesul Conferinței de la Viena, unde reprezentanții României au apărut în mod strălucit drepturile legitime românești asupra teritoriului dintre Prut și Nistru, a determinat diplomația română să intensifice eforturile în vederea consolidării legăturilor de amicitie cu aliații europeni, în fața amenințărilor sovietice, iar pretențiile Sovietelor față de statul român au reliefat poziția acestora în chestiunile de litigiu, într-un context care părea să le fie mai favorabil ca niciodată<sup>49</sup>.

Propaganda sovietică a continuat manipularea opiniei publice internaționale, urmărind să inoculeze ideea că România nu dorea soluționarea pașnică și diplomatică a problemei Basarabiei.

În acest context, după eșecul Conferinței de la Viena, presa cominternistă a susținut poziția delegației sovietice, aruncând întreaga vină pentru întreruperea tratatelor asupra reprezentanților României, care ar fi respins „neîntemeiat” ideea plebiscitului și, astfel, s-a demonstrat „o dată în plus că guvernul oligarhic nu dorește să stabilească relații de bună vecinătate cu statul proletar rus”<sup>50</sup>.

În rezoluțiile adoptate de Internaționala Comunistă și Federația Balcanică Comunistă în prima jumătate a lunii mai 1924 partidele comuniste din regiune erau chemate să susțină lupta comuniștilor români pentru răsturnarea „clicii sân-

<sup>48</sup> Gh. Cojocaru, *90 de ani...*, op. cit., p. 132.

<sup>49</sup> Dumitru Th. Pârnu, *Problema Basarabiei în lumina principiilor actelor juridice internaționale* (Contribuții la cunoașterea raporturilor diplomatice româno-ruse), Editura Bibliotecii Mitropolitane București, 2013, p. 296.

<sup>50</sup> *Mejdnarodnaia podderjca*, op. cit., doc. 49, p. 83; doc. 51, p. 84; doc. 54, p. 87.

geroase a boierilor și bancherilor”<sup>51</sup> din România și „crearea unui guvern muncitoresc – țărănesc”<sup>52</sup>.

În ziua de 4 mai 1924, la Moscova a avut loc o adunare la care a fost adoptat proiectul statutului Societății basarabenilor, a fost proclamată lozincă „Jos mâinile cotropitorilor români de pe Basarabia” și a fost creat un birou organizatoric, împuternicit să convoace congresul I al Societății basarabenilor<sup>53</sup>.

Despre faptul că participarea URSS la Conferința de la Viena a avut la bază, mai degrabă, scopuri propagandistice decât un interes real de a ajunge la o stare de pace cu România, demonstrează și documentele de arhivă, care scot în evidență duplicitatea poziției statului sovietic, în condițiile în care demersurile pentru înființarea unei enclave statale moldovenești în stânga Nistrului fuseseră demarate înainte de participarea reprezentanților săi la Viena. Eșecul Conferinței de la Viena și, implicit, al tentativelor Moscovei de a organiza un referendum în Basarabia, a impulsionat declanșarea unor acțiuni revoluționare clandestine în dreapta Nistrului, care să se extindă apoi în restul României.

După eșecul de la Viena, liderii bolșevici au recurs și la alte mijloace de presiune, și între acestea, cea mai eficace s-a dovedit a fi formarea unei „republici sovietice moldovenești” în coasta României, cum, tot din aceleași motive, creaseră republica Bielorusă în coasta Poloniei sau republica Carelo-Fină – în coasta Finlandei<sup>54</sup>.

La 29 iulie 1924 Biroul Politic al CC al PC(b) din toată Uniunea a dat indicația corespunzătoare CC al PC(b) din Ucraina. Crearea pe teritoriul Ucrainei sovietice a unei „Republici Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești” nu urmărea expres grija față de populația moldovenească din stânga Nistrului, ci scopul ca, drept urmare a creării unei astfel de formațiuni, să se poată vorbi despre legăturile ei cu Basarabia și să se pretindă reunirea acesteia cu RASSM<sup>55</sup>.

Ca urmare a eșecului, conducerea sovietică ucraineană de la Harkov și-a revizuit imediat atitudinea anterioară față de proiectul formării „republicii moldovenești”. După cum se menționează în literatura istorică: „Faptul că autoritățile supreme de partid ucrainene și-au revizuit atitudinea anterioară față de proiectul entității Moldovenești imediat după eșecul Conferinței sovieto-române de la Viena ar putea sugera că de la această întâlnire se aștepta că Guvernul Român va accepta o împărțire a Basarabiei contra restituirii tezaurului sechestrat la Moscova. Partea restituită a Basarabiei urma să fie atașată teritoriului cu populație moldovenească din stânga Nistrului și astfel să fie formată o entitate Moldovenească în cadrul Ucrainei. Deopotrivă, eșecul conferinței a dat peste cap aceste așteptări și, pentru moment, proiectul respectiv și-a pierdut din actualitate”<sup>56</sup>.

<sup>51</sup> *Ibidem*, doc. 53, p. 86.

<sup>52</sup> *Ibidem*, doc. 55, p. 89.

<sup>53</sup> A. V. Repida, *op. cit.*, pp. 215-216.

<sup>54</sup> I. Șișcanu, *RASS Moldovenească-o altă Carelie sovietică în planurile cominterniste ale Rusiei (1924)*, în „Akademos”, nr 4 (35), 2014, p. 84.

<sup>55</sup> I. Țurcanu, *O carte instructivă și mult așteptată*, în „Patrimoniul”, 1990, nr. 3., pp. 143-144.

<sup>56</sup> Gh. Cojocaru, *Cominternul*, *op. cit.*, p. 19.

Așa cum se remarcă în istoriografia română, sensul ridicării unei populații minoritare la rang de etnie titulară a unei mici republici autonome rezidă în faptul că statul sovietic pierduse în 1918 Basarabia în cadrul unui proces intern de autodeterminare, pe care cu toate presiunile militare, politice și diplomatice, precum cel din 1924 de la Viena, n-o putuse smulge de la România, fiindu-i consacrat noul statut prin tratatele de la Paris. Tergiversarea organizării unei autonomii moldovenești transnistrene este determinată și de eșecul politicii sovietice de expansiune revoluționară cel puțin în România și Polonia, când seria provocărilor de a destabiliza Basarabia și a o anexa se încheia cu tulburările din septembrie 1924 de la Tatarbuniar<sup>57</sup>.

În același context, W. P. Meurs punctează: „Kremlinul a avut mai multe motive ce l-au determinat să creeze această Republică Moldovenească. După eșecul conferinței de la Viena și al revoltei de la Tatarbuniar, liderii de la Kremlin puteau utiliza această republică pentru a provoca România. De fapt, crearea republicii de pe malul stâng semnifica o schimbare în politica privitoare la problema Basarabiei: inițial, leagănul Republicii Moldovenești trebuia să fie Basarabia. Crearea Republicii Autonome Moldovenești chiar în fața basarabenilor servea acum la menținerea guvernului român într-o stare de nesiguranță și stimula revolta în Balcani și România”<sup>58</sup>.

Cercetările ulterioare privind răscoala de la Tatarbuniar au relevat faptul că în Odessa exista o subreședință a statului major al Internaționalei a III-a, care avea drept scop să organizeze atacuri și alte acțiuni de tulburare a ordinii publice. Potrivit subsecretarului de stat al Ministerului Afacerilor Interne, Gheorghe Tătărescu, finalitatea acestor acțiuni era menținerea stării de alertă în regiune și a numeroaselor restricții pentru populația civilă, ceea ce eroda din autoritatea administrației române în zonă.

Conferința de la Viena a fost ultima și cea mai importantă întâlnire bilaterală sovieto-română după 1918. La o privire asupra evoluției raporturilor dintre Moscova și București, constatăm, în primul rând, o deviere progresivă a poziției sovietice în problema Basarabiei de la conciliatorism la intransigență absolută. Explicația își are locul în contextul creșterii treptate a influenței internaționale a statului sovietic, revenit în prima scenă a politicii europene. Acest fapt a influențat și desfășurarea tratatelor de la Viena. După anul 1924 puterile europene au devenit mai precaute în ceea ce privește cooperarea în chestiunile de securitate cu România. În presa europeană a vremii se scria că o asistență directă sau indirectă acordată României în problema Basarabiei era privită la Moscova ca un act neloyal față de Guvernul sovietic. Evoluția ulterioară a relațiilor sovieto-române nu va lăsa nici o îndoială asupra acestui fapt.

<sup>57</sup> A. Stan, „Moldovenismul”. *Istoria unei contrafaceri*, în: „Destin Românesc”, 2004, nr. 1-2, p. 79.

<sup>58</sup> W. P. Meurs, *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*, Chișinău, Arc, 1996, p. 100.